

Nyttan av feministisk ideologi och samhällsteori för statsvetenskapen

---

Helen Lindberg

INLEDNING

Alltsedan artikuleringen och formeringen av kvinnovetenskap och feminism som något mer än politisk praktik på 70-talet har relationen mellan vetenskap och feminism sysselsatt inte minst många feminister själva. Spänningen mellan en politisk kamp och utvecklingen mot kvinnovetenskapen som en självständig akademisk disciplin i Sverige, har beskrivits tidigare (Morhed 1993) och idag har vi genusvetenskap som ett utflöde ur vad som först började som feminism kvinnovetenskap. Angelägna frågor är fortfarande om feminismen som ideologi, med dess specifika samhällsteori, behövs i statsvetenskap och i så fall till vad? Och vad innebär feminismen idag, och vilken är dess relation till akademien och till den politiska praktiken? Kort sagt, på vilka sätt kan feminism och statsvetenskap integreras så att vi kan få en fruktbar och konstruktiv samhällsforskning att växa fram?

Frågorna har åter aktualiserats av genusvetenskapens starka intåg på universiteten, där krav rests på genuscertifierade universitetsutbildningar, men också framväxten av ett feministiskt parti (Fi) och ett antal mediedebatter kring grundläggande politiska problem som samtliga har pekat på behovet av att ånyo diskutera feminism som både politisk praktik *och* vetenskap. Jag kommer i den här artikeln att diskutera dessa frågor utifrån en förståelse av feministiska *ideologier* som väsentliga för olika feministiska *samhällsteorier*. Vad som komplicerar förståelsen av feminismens användbarhet i statsvetenskaplig forskning är att det inte finns en, men i grunden fyra olika huvudtyper av feministiskt orienterade ideologiska inriktningar, alla med samhällsteoretisk relevans; vilka återkommer jag till inom kort.

FEMINISM SOM SAMHÄLLSTEORI

Feministisk samhällsteori är i sin utveckling i många avseenden parallell till marxistisk och hegeliansk samhällsteori och har därmed också

utvecklats i liknande riktningar och splittringar som övrig poststrukturalistisk och postmarxistisk samhällsteori. Feminism i den mening jag här avser (Lindberg 2009, kap 1) kan sägas teoretiskt och ideologiskt ha sitt ursprung i händelserna kring -68. I Frankrike uppstod i slutet av 1960-talet en tydlig splittring mellan två feministiskt ideologiska inriktningar; den ena var Simone de Beauvoirs existentialistiskt baserade rättighets- och likhetstänkande feminism och den andra var den postlacanianska kvinnocentrerade särartsfeminismen såsom den uttrycktes av bl.a. filosofen och psykoanalytikern Luce Irigaray. Självständigt feministiska ansatser har sedan dess utvecklats i kritik mot tidiga mer eller mindre patriarkala marxistiska, hegelianska och psykoanalytiska teoritraditioner. Det är därför rimligt att beskriva feminism som omfattandes en samhällsteoretisk utveckling från feminism till postfeminism, vilket jag också återvänder till.

Radikalfeminismens ursprung är den politiska praktik som manifesterades i ett missnöje med vad man betraktade som den patriarkala marxismen i vänsterorienterade kvinnorörelser runt 1968. Många försök har också gjorts att kombinera radikalfeminismen med marxistisk feminism, där den huvudsakliga ambitionen varit att formulera en feministisk systemteori med grunden i marxistisk samhällsteori (se Lindberg 2009, kap. 1, för en översikt av några av dessa systemteorier). Radikalfeminismen är samhällsteoretiskt kanske som mest kompromisslöst artikulera av den amerikanske professorn i juridik Catharine M. MacKinnon.

En intressant utveckling av radikalfeminismen står den svenska statsvetaren Anna G. Jonasdottir för. Jonasdottirs projekt var att utveckla en feministisk systemteori på radikalfeministisk grund, men utan de inbyggda svagheter som enligt Jonasdottir fanns i den kompromisslösa radikalfeminismen, men med styrkorna bevarade från den marxistiska metoden. Arbetsvärdeläran översätts i Jonasdottirs teori om kärlekskraft till en modell över manlig dominans för att besvara frågan varför kvinnor samtycker, vilket ju gör att denna dominans kan bestå oavsett historisk kontext. Med Judith Butlers poststrukturalistiska Queer-feminism har den mest grundläggande kärnan i feminismen som ideologi, att det finns kvinnor som kvinnor som en förtryckt grupp i sig och att detta är fel, utmanats och ersatts med andra antaganden, något som gjort att Butler överskridit feminism och istället i flera avseenden kommit att definiera postfeminism.

För samtliga dessa varianter av feministisk samhällsteori och ideologi kan man urskilja vissa grundläggande antaganden om människan,

samhället och hur samhälle-individ hänger samman. Man är i många avseenden på djupet oeniga, men man uppvisar också ett par anmärkningsvärda samhällsteoretiska likheter, t.ex. ifråga om en slags spekulativ strukturalism (för ett resonemang kring detta, se Lindberg 2009, kap. 6). Dessa samhällsteoretiska positioner vilar på grundläggande filosofiska resonemang om vår existens som människor och villkoren för denna existens och bör därför också tas på allvar som alternativa ideologiska vägvisare. Fundamentala frågor, som också avgör de ideologiska vägvalen i dessa olika inriktningar, är för det första av ontologisk karaktär, dvs. här förstått som vad är en kvinna och en man, hur blir de till och vad är relationen dem emellan? Och om det är en maktrelation, hur ser den ut? Beroende på vad man svarar på dessa grundläggande frågor får man fram skiftande perspektiv på om och hur man anser att sakernas tillstånd bör förändras och vad som bör komma i deras ställe. Här talar vi om det normativa inslaget som i fallet med ideologier i regel mynnar ut i handlingsrekommendationer. Nedanstående tabell illustrerar mycket kortfattat de olika positionerna:

Catharine M. McKinnons
RADIKALA
LENINIST-
FEMINISM

Anna G. Jonasdottirs
KÄRLEKSKRAFTS-
TEORI

Luce Irigarays
GNOSTISKA
FEMINISM

Judith Butlers
POSTFEMINISM

Grundläggande antaganden om kvinnor och män

Kvinnor konstrueras genom manlig dominans, en maktordning som etableras och befästs i det intima sexuella spelet, där kvinnor är vandrande inkarnationer av mäns sexuella behov, vilket reproduceras och befästs av statens institutioner.

Kvinnor och män skapas genom ett ojämlikt utbyte av heterosexuell givande av kärlekskraft (kvinnor) och tagande av erotisk energi (män).

Kvinnor och män är i grunden biologiskt bestämt men vi blir till psykologiskt och socialt, och förtrycks och förtrycks samhälleligt och kulturellt framförallt genom en lingvistisk skriven artikulering.

Genom en redan existerande språklig och mental struktur, den heterosexuella matrisen, konstrueras vår sexuella identitet i tidig ålder. Subjektet är könlöst, det biologiska helt underordnat det sociala och kulturellas betydelse för vår existens som representationer av kön. Kvinna och man är irrelevanta som grupp-kategorier.

Catharine M. McKinnons
RADIKALA
LENINIST-
FEMINISM

Anna G. Jonasdottirs
KÄRLEKSKRAFTS-
TEORI

Luce Irigarays
GNOSTISKA
FEMINISM

Judith Butlers
POSTFEMINISM

---

*Politiska
implikationer*

Medvetandegörande där kvinnor inser sina objektiva och sanna intressen som kvinnor. Svårt med manliga sympatisörer eftersom de oundvikligen förkroppsligar den maskulina ideologin. Den maskulina ideologin i statsapparaten måste bort.

Medvetandegörande system som kan inkludera manliga sympatisörer.

En skillnadskultur med apartheid mellan kvinnors gemenskap som kvinnor och mäns techno-kultur som grupp.

Det finns inga fasta identiteter, kön är en maskerad, förtrycket kan således inte vara enbart könsrelaterat. Begär och olika sexuella identiteter är förtryckta och vi måste ständigt synliggöra, utmana och överskrida de existerande makt/kunskapsstrukturer som finns och som förtrycker.

Dilemman

Utgörs den manliga dominansen av sexuellt våld, och varför? Är kvinnor enbart offer? Är det möjligt för kvinnor och män att leva tillsammans i jämlikhet? Hur kan denna maktstruktur överföras till övriga samhället?

Alltför strukturalistisk, lämnar litet eller inget utrymme för aktörskap, vilket den differentierade empirin verkar motsäga.

Analogin med Marx arbetsvärdelära är inte hållbar, och även om den vore det, är frågan om mäns heterosexuella exploatering av kvinnors kärlekskraft räcker för att förklara bestående maktstrukturer.

Strukturalistisk och funktionalistisk, lämnar litet eller inget utrymme för aktörskap, vilket den differentierade empirin verkar motsäga.

Finns det en kvinnlig och en manlig essens som omsluter våra begär och förtrycker (den manliga) eller väntar på att bli avtäckt och explicerad (den kvinnliga) genom det skrivna språket? Om inte, hur kan då en skillnadskultur vara lösningen?

Hur ska förändring av rådande diskursiva makt- och dominansrelationer kunna ske om det inte finns några moraliskt ansvariga subjekt, enbart maskerade monader som passerar tillfälligt och som inte låter sig räknas till något kollektiv?

Strukturalistisk och funktionalistisk, lämnar litet utrymme för kollektivt aktörskap, vilket den differentierade empirin verkar motsäga.

Catharine M. McKinnons
RADIKALA
LENINIST-
FEMINISM

Anna G. Jonasdottirs
KÄRLEKSKRAFTS-
TEORI

Luce Irigarays
GNOSTISKA
FEMINISM

Judith Butlers
POSTFEMINISM

Ideologi

Feminism som ideologi är ett all-omfattande tros-system som omfattar ontologiska, normativa och etiska antaganden, som utgår från en teori om dominans och möjligheten till empiriskt konstaterande av orsakverkan, som kan undersökas och förändras. Grundantagandena är sanna även om de kan falsifieras genom vetenskaplig prövning.

Feminism som ideologi är ett all-omfattande tros-system som omfattar ontologiska, normativa och etiska antaganden som utgår från en teori om dominans och möjligheten till empiriskt konstaterande av orsakverkan, som kan undersökas och förändras. Grundantagandena är möjliga att förkasta genom vetenskaplig prövning.

Feminism som religion, en aktivistisk mystik som utgår från en teori om dominans och möjligheten till empiriskt konstaterande av orsakverkan som kan undersökas och förändras. Grundantagandena är sanna även om de kan falsifieras genom vetenskaplig prövning.

Postfeminism som ideologi, ett all-omfattande tros-system som omfattar ontologiska, normativa och etiska antaganden som utgår från en teori om dominans och möjligheten till empiriskt konstaterande av orsakverkan som kan undersökas och förändras. Grundantagandena är möjliga att förkasta genom vetenskaplig prövning, men "sann" kunskap finns inte.

Samhällsvetenskap

Feministisk ståndpunktsteori, möjligt att uppnå objektiv kunskap baserad på kvinnlig erfarenhet. Motsätter sig traditionell vetenskap och vill göra vetenskap feministisk.

Kritisk realistisk vetenskaps- och kunskapssyn även om kvinnlig erfarenhet är den mest tillförlitliga som kunskapskälla.

Vetenskap är ett perspektivval och det är nödvändigt att göra vetenskap på ett feministiskt sätt för att utöva motstånd mot den manliga vetenskapen. Men den sanna kunskapen är en fråga om inre tro och övertygelse.

Vetenskap är alltid ett val av perspektiv och aldrig oskyldigt utan en makt-diskurs och en disciplinering och ett subjektskapande. Oförvrängd sanning och kunskap är omöjlig att uppnå och således bör vi egentligen överge sådana försök och fokusera på studiet av diskurser och representationer.

FEMINISM SOM IDEOLOGI

Jag kommer här att argumentera för att det inte finns hållbara, specifikt feministiska samhällsteorier utifrån kriterier om intern hållbarhet (här i betydelsen ontologiska grundantaganden om män och kvinnor och hur teorin om dominansrelationen är uppbyggd) och extern relevans (här i betydelsen normativa implikationer, epistemologi och vetenskapssyn). Snarare bör vi betrakta deras vetenskapliga värde utifrån perspektivet av feminismen som en ideologifamilj som delar samma kärna av ontologiska grundantaganden och delvis också omfattar liknande normativa implikationer, epistemologi och vetenskapssyn, men som också uppvisar skillnader. Som i alla familjer karaktäriseras dess medlemmar sinsemellan av distinkta drag, i den feministiska familjen även vad gäller de normativa och politiska handlingsrekommendationerna.

Dessutom behöver vi som samhällsvetare ideologier eftersom de oundvikligen är en del av vår sociala och politiska verklighet; de behövs för att vi skall kunna orientera oss i den och ta ställning och de hjälper oss i våra problemformuleringar som statsvetenskapliga forskare. Varianter av feministisk ideologi verkar synnerligen väl lämpade för att analysera statsvetenskapliga frågor eftersom de i grunden alltid handlar om frågor om makt och fördelning av sociala såväl som ekonomiska resurser.

Varje ideologi innehåller en beskrivning av de mest grundläggande delarna av världen, exempelvis vad som är samhällets minsta enhet och hur den blir till och vad den kräver för att fungera, hur individ och kollektiv och samhället hänger ihop, samt antaganden om orsak och verkan mellan fenomen i världen och om människans natur. Varje ideologi innehåller också ett bör-tänkande och en beskrivning av hur man anser att verkligheten borde se ut. Ibland är detta inte uttryckt direkt men kan i regel alltid urskiljas implicit i beskrivningen av hur man anser att världen ser ut. De flesta ideologier innehåller moment som utöver att vara kritiska eller beskrivande eller både och, också innehåller handlingsrekommendationer. Om tonvikten i ideologin ligger på utopi, kritik, beskrivning eller handlingsfokus kan dock variera; det kan vara fråga om allt från utopiska pamfletter till handlingsfokuserade praktikredskap.

Liberala, marxistiska, konservativa och gröna värdeperspektiv utgör självklara inslag i samhällsforskningen och är värdefulla impulser när det handlar om att ställa relevanta och intressanta forskningsfrågor; de rymmer alla grundläggande antaganden om människan och vårt samhälle och om hur relationerna mellan individ och samhälle ser ut och inte minst, hur

de bör se ut. Utan liberala ideologiska antaganden om politisk individualism och den rationellt nyttomaximerande individen hade kanske inte teorier om rationella val när det gäller ekonomi och politik utvecklats. Och utan konservativa ideologiska antaganden om samhället som en organisk helhet hade kanske inte heller teorier och politiska partier som framhåller betydelsen av integrerande värdegemenskap och kärnfamiljens betydelse för social sammanhållning utvecklats. Utan marxistiska antaganden om skeva och orättfärdiga ägarförhållanden av produktionsmedlen hade kanske inte kritiska teorier om ojämlika maktförhållanden i dagens senmoderna samhälle utvecklats.

Varianter av liberala, marxistiska, konservativa och gröna världsbilder har sedan länge blivit genomlysta, kritiserade och diskuterade inom statsvetenskapen. Detta eftersom den politiska verkligheten är föränderlig och har präglats av djupgående omvandlingar och ideologiska kamper, där vi som kritiskt öppna samhällsforskare är medvetna om dem som just olika värdeperspektiv med särskilda politiska implikationer. Vi kan med några utvärderingskriterier avgöra huruvida vissa ideologiska föreställningar är mer hållbara än andra eftersom de i sin tur vilar på mer abstrakta samhällsteorier som kan vara mer eller mindre rimliga och konsistenta. Bland annat kan vi studera ideologiernas världsbilder, dvs. deras grundläggande antaganden om hur världen ser ut och hänger samman. Vidare kan man granska hur internt hållbara dessa samhällsteorier är genom teoriprovande metoder och man kan urskilja vilka normativa implikationer och politiska mål som finns uttalade. Där dessa inte är så tydliga kan man – genom tankeexperiment – anta vilka politiska konsekvenser förverkligandet av dessa värden kan få.

Man kan också genom en rimlighetsprövning undersöka vilken vetenskaps- och kunskapssyn dessa samhällsteorier omfattar. Vad man prövar är om de mer har karaktären av ideologiska tankekonstruktioner och mindre av hållbara, vetenskapliga teorier, i varje fall om man utgår från antagandet om vetenskapliga teorier som hjälpverktyg med förklarings- och förståelseanspråk, som inte bara kan omvandlas till empiriskt prövbara hypoteser utan också i nästa led kan utsättas för empirisk prövning och kanske efter denna prövning bevara sin hårda kärna av grundantaganden, alternativt omvärdera och till och med förkasta dessa beroende på hur prövningen faller ut.

Det är därför viktigt att ställa den kritiska frågan hur vetenskapligt hållbara feministiska samhällsteorier egentligen är, om vi vill förklara

och förstå vår samhälleliga verklighet och de mellanmännsliga relationer denna verklighet består av. Jag vill till och med påstå att det finns stor anledning att kritiskt diskutera den forskning och politiska praktik, som vilar på ett antal feministiska ideologiska grundantaganden om människan och samhället, och som finns artikulera i olika feministiska samhällsteoretiska traditioner.

Ideologierna är långt ifrån döda idag och olika varianter av feminism är i allra högsta grad några av de mest levande ideologierna, men det saknas en levande kritisk diskussion om dem i det svenska offentliga rummet, vilket är olyckligt eftersom en sådan debatt är och borde vara en angelägenhet för oss, både som statsvetare och för det öppna politiska samtalet.

PROSTITUTION OCH FI – TVÅ FALL DÄR FYRA OLIKA FEMINISTISKA IDEOLOGISKA POSITIONER KAN URSKILJAS

De fyra olika feministiska ideologiska positionerna är samtliga manifesterade på olika sätt i forskning och politik idag. Vad som i massmediebevakningen av exempelvis Feministiskt Initiativ har framstått som en splittring främst utifrån personstrider, har enligt min uppfattning egentligen handlat om ideologiska strider om vad feminism är, har varit och kommer att vara i framtiden. Som jag ser det har vi sett företrädare för olika feministiska ideologier snarare än feministiska generationer (se diskussionen mellan Maria Sveland och Ebba Witt-Brattström i *Dagens Nyheter* 2009).

Vissa centrala och återkommande politiska frågor har karaktären av vattendelare mellan de olika feministiska ideologierna. Den första frågan som tycks dela feminismen i olika ideologiska inriktningar är om det finns en essentialistisk eller åtminstone en homogen kvinnlighet/manlighet eller om kön, i enlighet med Judith Butlers *postfeminism*, är enbart genus, dvs. socialt konstruerade och monadiska och kontingenta sexuella identiteter. Radikalfeminismens svar på den frågan är att det egentligen inte är intressant att veta något om könsens ursprung, det väsentliga är hur vi politiskt hanterar grupperna kvinnor och män idag. Luce Irigarays särartsfeminism finner ett svar i vår biologi och kvinnans unika förmåga till moderskap. Det finns alltså kvinnor och män, och de konstrueras, här något förenklat, för radikalfeministen genom en strukturell dominans med ursprung i vår mest privata sfär, nämligen kärleken och sexualiteten, och för särartsfeministen genom en strukturell dominans med ursprung i biologiska

skillnader vilka manifesteras och befästs i diskurser och symboler, dvs. i form av det skrivna och talade språket.

En närliggande fråga det därför är svårt att enas kring är sexualitet och kärlek, och deras betydelse för maktrelationer och samhällsliga institutioner. Ska sexualitet och kärlek till att börja med förstås i första hand som en patriarkal eller som en heteronormativ dominans-/förtrycksarena? Eller handlar det kanske inte om förtryck utan snarare om att sexualiteten/kärleken fungerar som möjliggörande befrielse, en tolkning som istället öppnar upp för en sexliberal politisk position, där exempelvis prostitution kan betraktas som vilket arbete som helst.

En annan fråga, som delar de olika feministiska ideologierna i grunden, är just antaganden om makt och dominans och hur de verkar i samhället. En marxistiskt orienterad maktförståelse antar att det finns en monolitisk maktstruktur – ett patriarkat – på strukturnivå som kan synliggöras och som vi kan befrias ifrån med hjälp av medvetandegörande och institutionella förändringar. Denna antagonistiska maktrelation uppstår som en direkt konsekvens av ägarförhållanden av produktivmedlen och manifesteras och reproduceras i och genom de samhällsliga institutionerna och idéerna. Catharine M. MacKinnon är den som kanske tydligast står för den här versionen av radikalfeministisk samhällsteori, med två tydliga könsklasser i ett antagonistiskt förhållande till varandra, och där medvetandegörande är ett verktyg för förändring av patriarkala institutioner i samhället såsom rättsväsendet och de idéer som bär upp dessa.

Ett av de mest intressanta bidragen till en feministisk teoriutveckling på marxistisk grund är statsvetaren Anna G. Jonasdottirs specifikt feministiska kärlekskraftsteori, analog med Marx arbetsvärdelära, där kärlek är en liknande mänsklig kraft som arbetet var för Marx, och där män suger ut kvinnors kärlekskraft för att ackumulera energi och därmed fortsätta dominera. En annan psykoanalytiskt och hegeliansk grundad feministisk förståelse av maktrelationerna har framför allt Luce Irigaray artikulera. Irigaray utgår också från att de två könsklasserna befinner sig en antagonistisk kamp, och att de inte ska utplånas i denna kamp. De skall snarare, för att överleva, behålla sina maskulina och feminina särarter i en kultur präglad av respekt för skillnader, där det aktivt gäller att verka för att det specifikt kvinnliga respektive manliga upprätthålls. En fjärde grundläggande syn på dominans och makt har utvecklats av bland andra Judith Butler, ur en posthegeliansk och poststrukturalistisk maktförståelse. Butler antar att makten snarare bör förstås som pluralistiskt fragmenterad och

produktiv på strukturnivå, där individer befäster, repeterar och skriver om utifrån redan befintliga maktrelationer och manus. Motstånd och förändring är en ständig kamp där ingen egentligen kan vinna. En närliggande fråga blir då om förändring/motstånd överhuvudtaget är möjligt på kollektiv nivå eller om det enbart är estetisk mikroförändring/motstånd på individnivå som återstår.

Alla dessa frågor om kön och genus, sexualitet, dominans, makt och våld koncentreras allra tydligast i debatten om prostitution och pornografi. Kanske är det därför inte så konstigt att det just är dessa frågor som diskuterats mest högljutt i den svenska offentliga debatten, och att vår globalt sett i flera avseenden unika sexualbrottslag ständigt ifrågasätts. Susan Dodillet (2008) hävdar exempelvis att radikalfeminism som ideologi ensidigt politiserat prostitutionsdebatten och även gett direkta politiska resultat i form av lagstiftning. Den feminism som varit direkt tongivande i debatten är den radikalfeministiska, som fört fram uppfattningen att alla kvinnor som kvinnor är underordnade offer i prostitutionen och att alla män som män, genom en patriarkal samhällsordning, är överordnade och har makten över kvinnorna och inte skall skyddas av en lagstadgad rättighet till kvinnors kroppar. Den som köper sex skall alltså kriminaliseras, inte den som säljer.

Som kontrast till denna position finns den libertarianska, postfeministiska synen som utifrån en sexliberal uppfattning hävdar att prostitution kan betraktas som vilket arbete som helst. I grunden finns ett antagande om att det ligger i det frigörande feministiska projektet att inte bara män utan också kvinnor är begärande subjekt, att kvinnor själva kan avgöra och välja sex som arbete och att kvinnor inte alltid behöver vara underordnade offer i en patriarkal maktstruktur. Även män kan vara underordnade samtidigt som olika sexuella identiteter kan avvika från den heterosexuella normen och individer kan vara subversiva genom att vara begärande subjekt och därmed förändra samhället. Om patriarkat existerar är det inte den enda dominerande maktstrukturen i samhället; snarare är kvinnor och män individer som handlar utifrån subjektiva drifter och viljor. Denna typ av feminism har tydliga likheter med den klassiskt liberala föreställningen om individens frihet och vilar på en i grunden begärsorienterad filosofi (Lindberg 2009, kap. 6). Särartsfeminismen skulle dock utan vidare betrakta detta som ett uttryck för mäns historiska illegitima biologiska, psykologiska och kulturellt befästa begär och makt över kvinnors kroppar.

Är det möjligt att dessa motstridiga människo- och samhällssyner alla kan kallas feministiska? Mitt svar är nej. Queer har brutit sig ur

feminismens ideologiska kärna och bör därför betraktas som postfeminism (se Lindberg 2009, kap. 7 för ett längre resonemang om detta). Som ytterligare illustrerande exempel för denna min uppfattning vill jag i det här sammanhanget lyfta fram partiet Feministiskt initiativ. Jag skulle vilja hävda att det är den radikalfeministiska samhällsteorin och ideologin som är mest etablerad i svensk politisk praktik av idag, bl.a. genom partiet Feministiskt initiativ, med den såkallade ”*feministiska analysen*” som grundläggande ideologiskt credo, men att den samtidigt för en mer undanskymd tillvaro i den variationsrika akademiska disciplinen ”genusvetenskap”. Ibland, och på grund av dess i Sverige tämligen dominerande politiska genomslag vad gäller könspolitiska frågor, förväxlas radikalfeminismen felaktigt med statsfeminism. Det är ju inte självklart så att staten, som en monolitisk aktör, har anammat *en* sorts feminism som den sedan fullt ut tillämpar. Snarare handlar det om olika tongivande representanter som genom en aktiv lobbypolitik får genomslag för en viss typ av radikalfeministisk analys, och därmed förståelse av politiska frågor.

Vad är den feministiska analysen, som jag vill kalla för radikalfeministisk, enligt Fi? Bland annat detta enligt deras egen idéplattform:

Kvinnors liv, val, och möjligheter begränsas av den patriarkala maktordningen. Det patriarkala samhället tillåter män definiera, diskriminera och underordna kvinnor. Maktordningen mellan kvinnor och män kan se ut på olika sätt och ta sig många uttryck, men den drabbar alltid kvinnor.

Feministiskt initiativ ställer krav utifrån en feministisk analys. Den bottenar i faktumet att även om kvinnor talar med olika röster, befinner sig på olika platser, har olika erfarenheter, lever på olika sätt och under skilda villkor, så möter vi alla den maktstruktur som överordnar män och underordnar kvinnor. Maktstrukturen innebär att det män är, gör och säger blir mer värt än det kvinnor är, gör och säger.

Svensk jämställdhetspolitik har hittills byggt på föreställningar om samförstånd – att kakan kan växa och att kvinnors villkor kan förbättras utan att män påverkas. Feministiskt Initiativ bygger sin politik på en analys som tydliggör att kvinnors underordning beror av mäns överordning. Därför måste män avstå från privilegier. Denna analys delar vi med dagens feministiska nätverk och kvinnoorganisationer samt den kvinnorörelse som genom historien kämpat för kvinnors mänskliga rättigheter.

(Fi, hemsida, plattform)

Av ovanstående citat är det tydligt att Feministiskt initiativ som politiskt parti utgår från en radikalfeministisk samhällsteori och ideologi, och därmed utesluter en postfeministisk tolkning. Professorn i Genusvetenskap,

Tiina Rosenberg, som stod för en Queer-position inom partiet, hoppade som bekant också av Fi i ett tidigt skede. Det förstärker bilden av att i kontrast till det partipolitiska livet i Sverige finns det inom akademien en betydligt större genusvetenskaplig ideologisk pluralism. Där är exempelvis Queer numera ett tydligt alternativ till radikalfeministisk teori och forskningspraktik, och vinner därmed allt större terräng. Den särartsfeministiska ideologiska positionen för däremot, i skuggan av radikalfeminism och queer, en tämligen tynande tillvaro i svensk feministisk idédebatt, både inom partipolitiken och inom akademien. Här tycks råda ett feministiskt ideologiskt tomrum med angelägna frågor som istället tas upp och drivs av utpräglat konservativa partier vad gäller könspolitik och familjepolitik såsom KD, Centerpartiet och SD. Ebba Witt-Brattström, som också hon lämnade Fi, stod inledningsvis för den särartsinriktade feminismen och ville diskutera exempelvis frågor om den arketypiska bilden av Maria, modern och *varför* kvinnor vill ha barn. Det är ju en fråga som direkt skulle kunna antyda en biologisk förståelse av kön och genus, en uppfattning övriga feministiska ideologier inte tycks vilja ta i med tång än mindre driva politiskt (se Witt-Brattström 2009). Exemplet Fi illustrerar vikten av att känna till olika ideologiska versioner av feminism för att bättre kunna förstå dagens föränderliga politiska landskap.

FEMINISTISKA IDEOLOGIER OCH RELATIONEN TILL SAMHÄLLSFORSKNING OCH STATSIVETENSKAP

Feministisk ideologi- och teoriutveckling har, som jag tidigare påpekat, stora likheter med marxistisk ideologi- och teoriutveckling, både i dess nära relation mellan vetenskap och politisk praktik, men också i dess likartade och specifika ideologiska syn och samhällsteori. Framförallt har den marxistiska feminismen och radikalfeminismen vetenskapsfilosofiskt, utifrån en kritisk realistisk position, menat att politisk praktik har varit likställt med emancipatorisk vetenskaplig praktik. Bland annat har detta uttryckts i övertygelsen om en slags vetenskaplig feminism, där den feministiska ståndpunkten i sig skulle kunna vara objektiv. En likartad övertygelse fanns ju även inom den ortodoxa marxismen, som hävdade möjligheten av en vetenskaplig marxism, en slags objektivitet utifrån den proletära ståndpunkten och därmed möjligheten till en sann teori om verkligheten.

Samtidigt har man i de andra inriktningarna, utifrån en socialkonstruktivistisk relativism, tagit avstånd från vetenskap då man menat att den är

manlig i sig, eller är ett uttryck för manligt alternativt heteronormativt förtryck och kontroll. Det gemensamma är ändå att de alla har ifrågasatt tanken om en singulär, universalistisk, traditionellt manlig och rationalistisk vetenskapssyn och betonat behovet av *alternativa* vägar till sanning (särartsfeminism, radikalfeminism), eller *sanningar* (postfeminism) eller *representationer* av sanningar (postfeminism). En försiktig generalisering här är att feministiska forskare oftare tenderar att diskutera i termer av vetenskaps sociologiska resonemang än i vetenskapsfilosofiska.

Utgångspunkten är att vetenskaplig kunskap, eller egentligen all slags kunskap, är situerad. Forskare med en feministisk utgångspunkt tar för givet att vetenskaplig kunskap på olika sätt är förkroppsligad, dvs. att människor utifrån olika erfarenheter – fysiska, rumsliga och tidsmässiga – och materiella förutsättningar erfar världen på olika sätt. Vidare antar man att vetenskaplig kunskap produceras av ett kollektiv av forskare och att det är relevant att undersöka om, hur och vilka hinder vetenskapssamhället sätter upp som i praktiken hindrar individer med omsorgsansvar, dvs. oftast kvinnor, från att kunna göra karriär i vetenskapliga sammanhang. Resonemanget för med sig långtgående konsekvenser. Kritiken träffar själva fundamenten för vetenskapssamhället om vi, i likhet med postfeministen Judith Butler, skulle anta att våra teorier och förklaringsmodeller aldrig är oskyldiga utan egentligen är bekönade, socialt situerade representationer.

Vidare finns det ett kvinnligt och manligt sätt att tänka inbyggt i vetenskapen, såsom särartsfeministen Luce Irigaray hävdar; vetenskap är de facto en manlig verksamhet som exkluderar det kvinnliga sättet till förmån för det manliga, oavsett vad det nu skulle kunna tänkas vara. En representation kan då vara androcentrisk om den föreställer sig världen i relation till vad som betraktas som manliga intressen, känslor, attityder eller värderingar. En närliggande problematisering handlar då också om huruvida den dominerande gruppen, dvs. män, egentligen har begreppsliggjort vad som betraktas som vetenskap och inte, och om vetenskaplig utbildning från grundnivå och uppåt egentligen bara bidrar till att förvärra problemen. För statsvetaren handlar relationen ideologi – vetenskap i grunden om att bestämma sig för och ta aktiv ställning i sin forskning, t.ex. om man ser feministisk skevhet (bias) som något som gör forskningen felaktig i grunden, eller om en feministisk bias är legitim, så att man kan visa att forskningen och dess resultat är begränsade men dock fruktbara som resurs, eller om en feministisk skevhet rent av är en önskvärd tillgång,

eller ett nödvändigt, pluraliserande komplement till övriga skevheter. Inget av dessa förhållningssätt behöver utgöra ett hinder för vetenskaplig kunskapsutveckling, så länge man som feministisk forskare också är hängiven ambitionen att producera empiriskt prövbara teorier och är beredd att överge forskningsprogram som inte längre kan generera nya prövbara hypoteser.

Alla dessa frågor är angelägna inom samhällsforskning i allmänhet men i synnerhet för statsvetenskapen, eftersom vårt ämnes strävan så ofta, teoretiskt såväl som empiriskt, handlar om att kartlägga, identifiera och studera de olika slags makt och maktrelationer som genomsyrar våra liv och vår vardag. De är också angelägna i förståelsen av de olika ideologiska varianterna av feminism. Det är också den huvudsakliga problematik jag kan urskilja i nutida feministiska ideologiers förhållande till samhällsforskningen. Det finns flera samtida exempel, där denna relation är oklar på ett olyckligt sätt. För min egen del tycker jag det är användbart att skilja mellan politisk feminism och komprehensiv (allomfattande) feminism. Det är när den komprehensiva feminismen okritiskt används ideologiskt som både problembeskrivning, förståelse och förklaring av olika samhällsfenomen som deras relevans kan ifrågasättas i vetenskapliga sammanhang (för ett vidare resonemang kring komprehensiv feminism och politisk feminism, se Lindberg 2009, kap. 1).

Vi har sett flera exempel på sådana olyckligt okritiska möten mellan ideologi och vetenskap; här skulle jag vilja nämna den vetenskapliga marxismen och den klassiska liberalismen, som båda lett till att den vetenskapliga kunskapen begränsats och att vidare kunskapsutveckling försvårats eller direkt hindrats av ideologiska antaganden. Låt oss vara medvetna om och kritiskt reflektera även över nyttan av feministiska ideologier i vår gärning. Låt dem vägleda oss i våra problemformuleringar för vi behöver dem, helt enkelt för att en samhällsforskning utan ideologiska värdeperspektiv som kartor och orienteringspunkter vore en mycket platt och intetsägande forskning, nästintill meningslös.

Men utan en ambition att konstruera forskningsprogram med en kärna av konsistenta och hållbara teorier och utan en tro på möjligheten att generera empiriskt prövbara hypoteser för att uppnå tillfälligt sann kunskap om vår omvärld, får vi statsvetare mycket svårare att lyckas med vårt primära uppdrag, som ju är att beskriva, förstå och förklara olika slags ojämlika, orättfärdiga och orättvisa maktrelationer i vår omvärld. Och vi får ännu svårare att normativt utfärda politiska handlingsrekommendationer

för att förändra dessa skeva maktrelationer. Kort sagt, vårt *modus vivendi* som statsvetare är beroende av värderingar och ideologiska antaganden, men förutsätter också att vi i forskarsamhället utsätter dessa och oss själva för en ständig kritisk genomlysning och självreflekterande prövning.

Referenser

DODILLET, SUSAN, 2009. *Är sex arbete – svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*. Stockholm: Vertigo.

Feministiskt initiativ, ideologisk plattform. Finns tillgänglig på:
<http://www.feministisktinitiativ.se/plattform.php>

LINDBERG, HELEN, 2009. *Only Women Bleed – A Critical Reassessment of Comprehensive Feminist Social Theory*. Örebro: Örebro Studies in Political Science.

MORHED, ANN-MARIE, 1993. *Mellan kvinnofråga och kvinnovetenskap – Om kvinnodiskursens utveckling och disciplinering*. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

SVELAND, MARIA, 2009. ”Ditt generationskrig är sorgligt”, replik i debatten ”Feministisk generationsklyfta”, i *Dagens Nyheters* nätupplaga 2009-02-17. Finns tillgänglig på: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/debatt-mariabilden-1.800822>

WITT-BRATTSTRÖM, EBBA, 2009. ”Kvinnoföraktande självhat”, replik i debatten ”Feministisk generationsklyfta”, i *Dagens Nyheters* nätupplaga 2009-02-11. Finns tillgänglig på: <http://www.dn.se/kultur-noje/essa/kvinnoforaktande-sjalvhat-1.795694>